

Ко-финансирано
од Европската Унија

Ко-финансирано од
Шведската агенција за
меѓународен развој и соработка

Sweden
Sverige

Родова статистика и вградување на родова перспектива во статистичкиот систем на Република Северна Македонија

Заклучоци и препораки

Скопје, 2022

Ко-финансирано
од Европската Унија

Ко-финансирано од
Шведската агенција за
меѓународен развој и соработка

Sweden
Sverige

Родова статистика и вградување на родова перспектива во статистичкиот систем на Република Северна Македонија

Заклучоци и препораки

Скопје, 2022

Оваа публикација е создадена со финансиска поддршка на Европската Унија, кофинансирана од Шведската агенција за меѓународен развој и соработка (Сида). Содржината е единствена одговорност на Реактор - Истражување во акција и не ги одразува ставовите на Европската Унија или Сида.

Бесплатна/некомерцијална копија

Имплементирано од:

REACH-OR
research in action

KVINNA
KVINNA

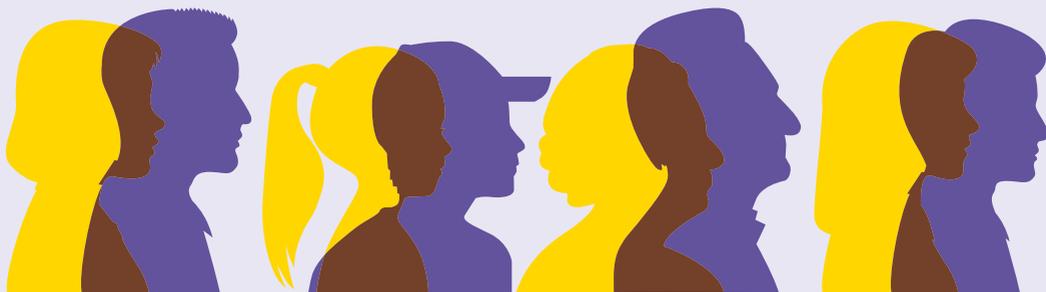

PRAVA
ZASV=

WOMEN'S RIGHTS CENTER
CENTAR ZA ŽENSKA PRAVA

ШТО Е РОДОВА СТАТИСТИКА?

Родовата статистика треба да даде рефлексија на реалноста во која живеат жените и мажите, девојките и момчињата, со сите нивни различности, и да ни овозможи да ги „видиме“ родовите нееднаквости во нашите општества и промените со текот на времето, доколку истите се случат. Оттаму родовата статистика е клучна за планирање на јавните политики за родова еднаквост и за евалуација на ефектите од ваквите напори.

НАКРАТКО ЗА СТАТИСТИЧКИОТ СИСТЕМ И ЗБИРКИТЕ НА РОДОВИ СТАТИСТИКИ

Законот за државна статистика¹ (ЗДС) ја регулира организацијата и областа на работа на државната статистика воопшто, методолошките и организациските основи на статистичките истражувања, собирањето, обработката, презентацијата, чувањето, заштитата и ширењето на статистичките податоци.²

Државниот завод за статистика (ДЗС) ги врши главните задачи и активности во врска со државната статистика во Северна Македонија преку спроведување статистички истражувања и преку добивање податоци од прибирачи на податоци.³ Статистички истражувања спроведуваат и други носители на статистичка дејност: **Народната банка, Министерство за финансии, Министерство за внатрешни работи, Министерство за правда, Агенција за вработување, Институт за јавно здравје, Хидрометеоролошка служба и Фонд за пензиско и инвалидско осигурување.**

Една од силните страни на националниот статистички систем е тоа што **статистичкото законодавство, и првенствено ЗДС, е современо, сеопфатно и во најголем дел усогласено со Кодексот за работа на европската статистика.**⁴

Сепак, анализирајќи го **Законот за државна статистика** од родова перспектива, треба да се истакне дека во неговата сегашна форма, овој закон **не споменува, дефинира или предвидува никакви обврски за институциите во однос податоците поделени по пол и род или родова ста-**

1 Закон за државна статистика. Службен весник на РМ бр.54/97, 21/07, 51/11, 104/13, 42/14, 192/15, 27/16, 83/18 и 220/18.

2 Ibid. чл. 1.

3 Ibid. чл. 5.

4 Alldritt, R., de Pourbaix, I. & Carlquist, T. (2017). Рецензија за имплементација на Кодексот за работа на европската статистика во Република Македонија и координативната улога на Државниот завод за статистика, стр.10. Достапно на: <https://bit.ly/3jD4hJH>

статистика. За споредба, во Шведска од средината на 1990-тите се бара статистичките податоци да се групираат по пол.⁵ Имено, Дел 14 од Правилникот за официјална статистика на Шведска (2001:100) вели дека официјалните статистички податоци поврзани со поединци треба да се разделат по пол, освен ако постојат конкретни причини за тоа да не се направи.⁶ Згора на тоа, шведската статистика исто така има подготвено упатства за поддршка на примената на Дел 14.

Програмата за статистички истражувања е подзаконски акт кој одредува кои статистички истражувања ќе се спроведуваат и ги наведува сите истражувања што би продуцирале официјална статистика за период од пет години. Програмата е изготвена во согласност со принципите на Кодексот за работа на европската статистика и има за цел да обезбеди споредливи податоци за развојот на земјата како основа за информиран процес на пристапување во ЕУ.

Во постојната Програма 2018-2022 вкупно 319 статистички истражувања се имплементирани од страна на деветте носители на статистичка дејност. Организирана е во три домени: демографска и социјална статистика, економска статистика и животна средина и статистика во повеќе домени. Во текстот на Програмата, податоците поделени по пол се споменати во краткиот опис на 48 од 319 предвидени статистички истражувања.

Во моментот се изготвува нова петгодишна Програма за статистички истражувања и овој процес е можност за вклучување на родовата перспектива во официјалната статистика, согласно потребите на јавните политики за родова еднаквост.

Публикацијата *Жени и мажи во Северна Македонија* е збирка на родова статистика што ја изработува ДЗС повеќе од 20 години и досега има дванаесет изданија. Последната достапна публикација прикажува родово поделени податоци категоризирани во три тематски делови: Население и

5 Интервју со претставници од Статистика Шведска одржано на 23.11.2021 година.

6 Статистика Шведска (2020). Жени и мажи во Шведска 2020 година, факти и бројки, стр.5. Достапно на: <https://bit.ly/3kho0yt>

здравство, Образование и комуникација, Пазар на труд и социјална заштита. До 2017 година изданието имаше и тематски дел Правда, а изданијата од 2008 и 2010 исто така содржеа делови за изборите, но ниту еден не беше вклучен во последната публикација. Сите презентирани статистички податоци се составени од десет наведени извори, вклучувајќи го и Пописот на населението, домаќинствата и становите во Република Северна Македонија (2001) и следните проценки врз основа на податоците од пописот. Може да се рече дека повеќе статистички истражувања би можеле да се користат како извор на податоци поделени според родот бидејќи, како што претходно беше споменато, полот е наведен како варијабла во краткиот опис само во 48 статистички истражувања на Петгодишната статистичка програма (2018-2022). Наведените извори го вклучуваат Институтот за јавно здравје (за стапки на абортуси), но ниту еден од другите овластени органи за државна статистика не е јасно наведен.

МакСтат базата на податоци содржи 28 главни папки понатаму поделени во тематски потпапки. Една од главните папки е означена како родови показатели (претходно именувана како Индикатори за пол) и содржи вкупно 70 збирки на податоци. Во преостанатите главни папки (со исклучок на податоците од стариот попис), 195 збирки на податоци содржат варијабла означена како „пол“ и 150 збирки податоци содржат варијабла означена како „род“. Без оглед на именувањето, и двете варијабли ги содржат категориите „мажи“ и „жени“ или некоја варијација од нив (на пр. студенти и студентки). Достапните сетови на податоци се разликуваат во однос на датумот на последното ажурирање. Во папката со име **Родови индикатори во базата на податоци на МакСтат**, севкупно, достапни се 70 индикатори кои би можеле да се класифицираат во седум тематски области, односно население, образование, ИТ комуникација, пазар на труд, социјална заштита, судство и одлучување. Структурата на тематските области наликува на публикацијата Жените и мажите во Северна Македонија, но со додавање на податоците за судството и одлучувањето, тематски области, кои всушност биле присутни во претходните верзии на брошурата, но не и во најновите изданија. Базата на податоци им овозможува на корисниците фокусиран преглед на достапните родови статистики.

Согласно Законот за користење на податоците од јавниот сектор,⁷ организите и институциите од јавниот сектор се обврзани да ги објават податоците што ги прибираат при вршењето на своите овластувања (член 5) и според закон, ваквите податоци треба да бидат бесплатни и јавно достапни (член 10). Централниот каталог на податоци од државните институции, кој Министерството за информатичко општество и администрација е обврзано да го води, е достапен онлајн на: www.data.gov.mk. За жал, во моментот на регистарот има многу малку податочни сетови со родово-разделени податоци на овој регистар.

Иако не се дел од официјалниот статистички систем, многу национални институции и агенции може да дадат корисни податоци за информирање на политиките за родово еднаквост. На пример, Агенцијата за катастар може да даде податоци за бројот на права на сопственост запишани на мажи и жени, кои ќе дадат индиција за родовата нееднаквост во сопствеништвото на недвижен имот, податок кој официјалната статистика се уште не го произведува.

7 Закон за користење на податоците од јавниот сектор, Службен весник на РМ, бр. 27 од 05.02.2014 година

ПРЕПОРАКИ

Следниве препораки се однесуваат на вклучување на родовите аспекти во главните политики на официјалната национална статистика и подобрена соработка и координација меѓу клучните национални чинители. Важно е да се подвлече дека националните институции, родовата машинерија и официјалниот статистички систем треба да вложат координирани напори и политичка волја за вклучување на родовата перспектива во статистичкиот систем и интегрирање на родовите статистики во јавните политики за родова еднаквост.

- Ажурирање на Законот за статистика за конкретно да се наведе дека сите податоци што се однесуваат на поединци треба да се поделат по пол.
- Осигурување дека новиот Закон за родова еднаквост ја дефинира и признава родовата статистика.
- Формализирање на одговорноста за воведување на родот во статистичкиот систем преку координативен механизам или компетентна единица во рамките на статистичкиот систем.
- Официјалната политика за родова еднаквост треба да дефинира кохерентна структура на (под)цели на политиката операционализирани преку родови индикатори во рамките на официјалната статистика. Родовите показатели треба да се избираат преку инклузивни и советодавни процеси во рамките на дијалогот производители-корисници. Структурата на избраните индикатори треба да се користи за следење и евалуација на спроведувањето на интервенциите на политиките и за систематско следење на промените со текот на времето. Збирката на родови индикатори треба да биде јавно достапна како база на податоци управувана од ДЗС.
- ДЗС треба да може да ги користи своите овластувања за да ги предвиди потребите за родова статистика. Експертизата за родова статистика може да се зголеми преку размена на меѓународни практики и обуки.

- Воведување на родовата насока на следната петгодишна статистичка програма како клучен подзаконски акт кој одредува кои статистички истражувања ќе се спроведуваат. Консултативните процеси треба да инкорпорираат експертиза за родови прашања.
- Постојните практики треба да ги препознаат можните родови предрасуди при собирањето, обработката, складирањето и презентирањето на статистички податоци. Треба да се направат систематски размислувања за официјалната статистика да ги одразува акутните родови прашања, интерсекционалноста и различноста.
- Податоците од новиот попис треба да се искористат за да се развие база на податоци за родови индикатори за општините.
- Во рамките на дијалогот производители-корисници, ДЗС со другите засегнати страни треба да работи на подигање на статистичката писменост и користење на родовата статистика. Министерството за образование и наука и Бирото за развој на образованието во соработка со ДЗС треба да размислат за вклучување на модулите за статистичка писменост во стандардните наставни програми.
- Родовата статистика како концепт треба да биде препознаена во рамките на оперативните практики на другите овластени органи за државна статистика. Овластените тела за државна статистика треба да имаат ажурирани јавно достапни записи за статистиката поделена по род. Сите овластени тела треба да вложат напори за објавување на податоците во формати кои се прилагодени за обработка на податоците.
- Координативниот комитет и ДЗС треба да соработуваат со овластените тела за да ги зајакнат своите капацитети за интернализирање на принципите и индикаторите на Кодексот на работа на европската статистика и да обезбедат квалитет на произведената статистика, вклучително и родовата статистика. Министерството за труд и социјална политика треба да се земе предвид како потенцијално овластено тело за зголемување на достапноста на социјалната статистика и родовата статистика.

- Треба да се обезбедат доволно буџетски распределби за задржување и развој на персоналот и експертизата и за ДЗС да може да ги извршува своите овластувања како координативно тело во рамките на официјалниот државен статистички систем.

Достапни родови индикатори

- Жените и мажите во Северна Македонија, како годишна збирка на родовите статистики што ДЗС ја објавува, треба да вклучи сеопфатен преглед на достапната статистика за родовите нееднаквости. Освен постојните области дополнително треба да вклучи достапни официјални податоци за неплатен труд и нееднаквости во користењето на времето, моќта и одлучувањето, сопственоста и родовото насилство. Треба да се направат напори за да се вклучат релевантни индикатори како што се родовиот јаз во платите (прилагоден и неприлагоден) и родовиот јаз во пензиите. Публикацијата треба да содржи збирна статистика од последните расположливи Анкета за користење на времето, Анкета за приходите и условите за живеење, Истражувањето за структурата на заработката, меѓу другото.
- Треба да се направат напори Жените и мажите во Северна Македонија да вклучи посеопфатен преглед на податоците од другите овластени тела за државна статистика, како што се Институтот за јавно здравје, Народната банка, Министерството за внатрешни работи, Министерството за правда, Агенцијата за вработување и пензискиот и инвалидскиот Фонд за осигурување.
- Родовата статистика во публикацијата Жените и мажите во Северна Македонија треба да се контекстуализира со референци (каде и кога е можно) на рамката на политиката за родова еднаквост. Промените во податоците со текот на времето треба да се толкуваат во однос на можното намалување или зголемување на родовите нееднаквости. Онаму каде што е релевантно, корисниците треба да бидат информирани дали методолошките промени во соодветните истражувања можеби имале импликација на забележаните промени во податоците за временските серии, за да не се толкуваат како фактички промени поврзани со родовите нееднаквости.

- Жените и мажите во Северна Македонија треба да се осврнат кон меѓусекциските нееднаквости и таму каде што се достапни податоците треба да се разделат по варијабли што ги означуваат маргинализираните категории онака како што се препознаени во јавните политики и националната легислатива.
- Бидејќи обезбедува флексибилен и насочен пристап до родовите статистики, треба да се направат напори папката Родови индикатори во базата на податоци на МакСтат да биде ажурирана и збогатена со податоци од различни тематски области, територијални нивоа и извори. За да се даде сеопфатен и разбирлив преглед, списокот на индикатори треба да се организира во тематски области или во рамка на специфични цели на јавните политики за родова еднаквост. Папката треба дополнително да се дополни со родово поделени податоци за општините опфатени со пописот во 2021 година.
- Производството на Националниот индекс за родова еднаквост за Северна Македонија, развиен според методологијата на Европскиот институт за родова еднаквост (EIGE) треба да се институционализира за да ги следи следните изданија на ниво на ЕУ. Податоците за насилството и интерсекциските нееднаквости треба да се вметнат во следното издание на Индексот на родова еднаквост на Северна Македонија.
- Сеопфатната концептуална и методолошка рамка на Индексот за родова еднаквост, која е приспособена да биде интегрална со целите на политиката за родова еднаквост на ЕУ и овозможува споредливо следење на напредокот, може да биде добро место за да започнеме да видиме каде сме и да ги поврземе родовите статистики со целите на националните политики за родовата еднаквост.

Достапни административни податоци од национални институции кои би можеле да се користат за информирање на политиката за родова еднаквост

- ДЗС треба да истражува потенцијални административни извори на податоци за родова статистика и треба да развие процедури за да се обезбеди квалитет на административните податоци за да се издигнат до официјална статистика.
- Јавните субјекти треба да ги почитуваат своите законски обврски за објавување податоци поделени по род. ИТ инфраструктурата за управување со административни податоци треба да се прилагоди соодветно и треба да се направат доволно буџетски и стручни распределби од авторитетни тела.
- Централниот каталог на податоци од државните институции треба да се ажурира за да се вклучат збирки на податоци со податоци поделени по пол.

Родова еднаквост-краток преглед низ бројки

Во продолжение се сумирани неколку од клучните родови статистики и родово-разделени административни податоци, собрани преку различни извори, групирани под шест главни цели на родова еднаквост:⁸

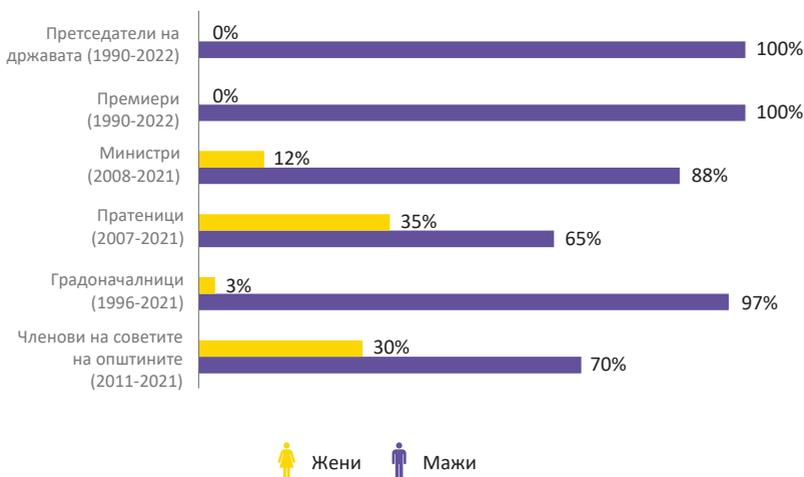
- Еднаква распределба на моќта и влијанието
- Финансиска еднаквост меѓу жените и мажите
- Рамноправна распределба на неплатената нега и работа во домаќинството
- Еднакво образование
- Еднакво здравје
- Родово базираното насилство мора да престане

8 Инспирација се целите на родова еднаквост за кои се заложува Шведската влада - за повеќе види тука: <https://www.government.se/49c517/globalassets/government/dokument/socialdepartementet/summary-of-the-government-communication-power-goals-and-agency--a-feminist-policy.pdf>

Еднаква распределба на моќта и влијанието

Од формирањето на државата, ниту една жена не е избрана за претседател, а само една е назначена за премиерка на Владата, и тоа само како вршител на должноста премиер со времетраење од вкупно 50 дена во 2014 година. Свкупно, од 2008 до 2021 (период за кој ни беа достапни податоци) само 12% од именуваните Министри се жени, земајќи ги предвид сите промени и реконструкции. На локално ниво, само 3% од избраните градоначалници биле жени (податоци од 1996 до 2022 година). Со текот на годините, застапеноста беше релативно подобра, но сепак далеку од еднаква во националниот парламент и локалните совети, но тоа се должи само на законски наметнатите квоти за помалку застапениот пол.

Графикон 1. Политичка застапеност

Извор: Европски институт за родова еднаквост (EIGE), База на податоци за родова статистика.

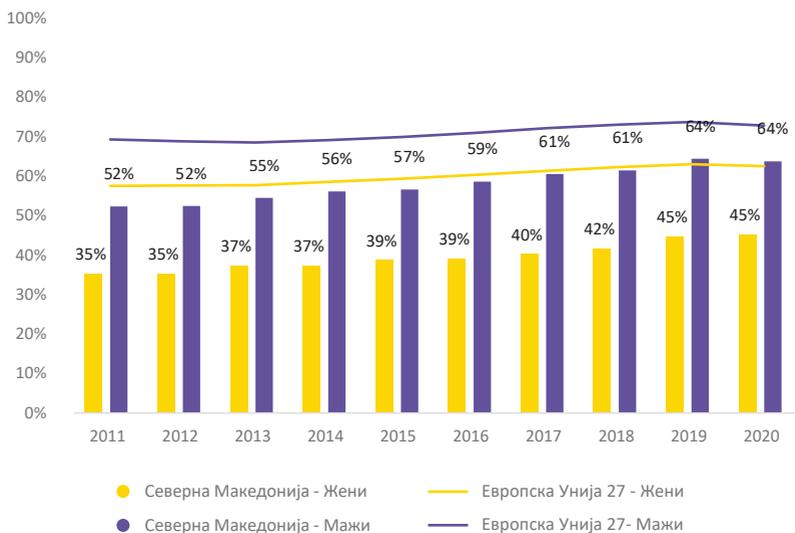
Финансиска еднаквост меѓу жените и мажите

Стапките на вработеност и кај мажите и кај жените растат во последната декада, но родовиот јаз во вработеноста е перзистентно висок, и во 2020 година изнесува 19 процентни поени што е речиси двојно повеќе од Европскиот просек. Уште поголем од родовиот јаз во вработеноста е родовиот јаз во активноста на пазарот на труд. Речиси половина од жените на работоспособна возраст се исклучени од пазарот на труд, односно немаат ниту платено вработување ниту пак се регистрирани како барателки на работа.

Родовите нееднаквости се очигледни и во пристапот до финансиски ресурси. Поради традиционалните верувања кои пропишуваат права на наследство на машкото потомство, жените имаат значително помали шанси да поседуваат земја или недвижен имот. Според административната евиденција на Агенцијата за катастар, само 27% од запишаните права на сопственоста на земјиште им припаѓа на жените. Оваа нееднаквост особено ги засега руралните жени имајќи предвид дека земјиштето е често најважниот ресурс во земјоделското производство. Жените кои не поседуваат имот имаат послаба преговарачка моќ во домаќинството и на тој начин се поранливи на економско насилство. Ова дополнително го поткрепува и официјалната статистика која посочува дека најголем дел од неплатените семејни работници се жени.

Нееднаквостите во пристапот до ресурси може дополнително да се забележат и во можностите за мобилност. За да го остварат своето право на работа, образование, одмор или други потреби, повеќето жени зависат од јавниот превоз или од други (членови на семејството) кои поседуваат автомобил. Според административната евиденција од Министерството за внатрешни работи, само 18% од приватните автомобили се во сопственост на жени.

Графикон 2. Стапки на вработеност (популација од 15 до 64 години)

Извор: Евростат, Анкета за работната сила.

Графикон 3. Стапки на активност (од 15 до 64 години)

Извор: Евростат, Анкета за работната сила.

Графикон 4. Сопственост на земјиште (2019)

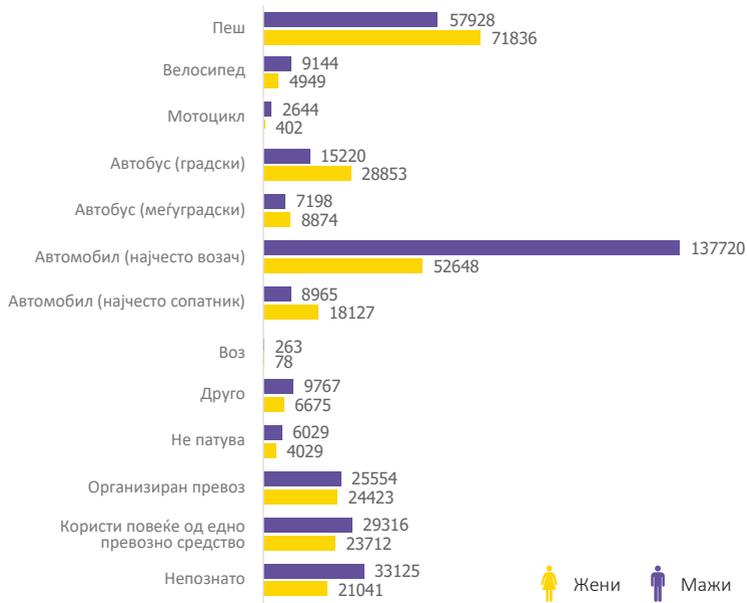
Извор: Агенција за катастар на недвижности – Република Северна Македонија

Графикон 5. Сопственост на автомобили (2020)

Извор: Министерство за внатрешни работи (Барање за слобода на информации)

Графикон 6. Превозното средство кое најчесто го користат жените и мажите до работа или школо (15+)

Извор: Државен завод за статистика, Попис на населението, домаќинствата и станите, 2021

Рамноправна распределба на неплатената нега и работа во домаќинството

Доколку се анализира времето кое се посветува на грижа за децата, семејството и домашните активности поврзани со одржување на домаќинството (пр. чистење, готвење итн.), ќе се заклучи дека во просек 72% од времето за овој неплатен труд го вложуваат жените, додека мажите учествуваат со околу една четвртина во времето потрошено на неплатена работа за грижа.

Нееднаквата распределба на неплатениот труд на грижа е една од главните причини за нееднаквиот пристап до платено вработување односно за високите стапки на економска неактивност кај жените. Имено, повеќе од половина (55%) од жените на работоспособна возраст не се ниту вработени ниту регистрирани како активни барателки на работа.⁹ За повеќе од половина од жените кои не се активни на пазарот на труд, главната причина зошто се исклучени се обврските поврзани со грижа за деца и други лица како и други семејни причини. Во 2020 година, ова е главна причина за 59% од жените кои не се активни на пазарот на труд споредено со 2% од мажите. Во оваа „бројка“ влегува и категоријата домаќинки/и, која во официјалната статистика низ годините е исполнета 100% со жени.

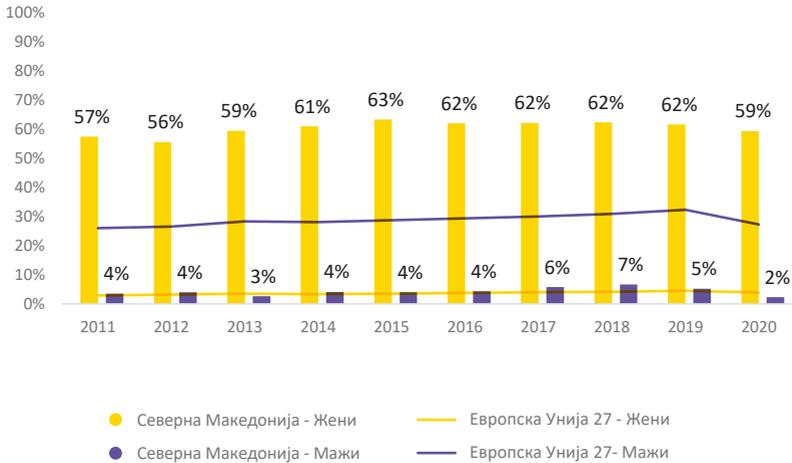
Графикон 7. Удел на жените и мажите во вкупната неплатена работа за грижа, 2014/2015 година

Извор: Charmes, J. (2019), The Unpaid Care Work and the Labour Market. Анализа на податоците за користење на времето заснована на најновата светска компилација на истражувања за користење на времето. Меѓународна канцеларија на трудот – Женева: МОТ, 2019. Достапно на: <https://bit.ly/3824AoA>. Пресметките на авторот се базираат на податоците на Државниот завод за статистика (2015 година). Истражување за користење на времето, 2014/2015 година.

9 МакСтат база на податоци. Стапки на активност на населението на возраст од 15 години и повеќе според полот и возраста, по години, 2021. Достапно на: https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_PazarNaTrud_StapkiDrugiIndikator/006_PazTrud_Mk_aktivnost_mk.px/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef

Графикон 8. Неактивно население поради обврски за грижа
(на возраст од 20 до 64 години)

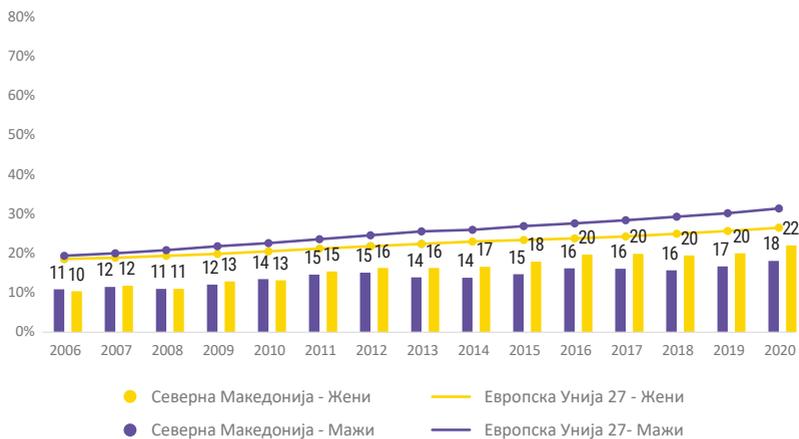
Извор: Евростат, Анкета за работната сила.

Еднакво образование

Образованието е еден од ретките домени во кои родовите нееднаквости упатуваат дека жените се во подобра позиција иако разликите не се големи. На пример, 22% од жените на возраст од 15 до 64 години имаат високо образование споредено со 18% од мажите.

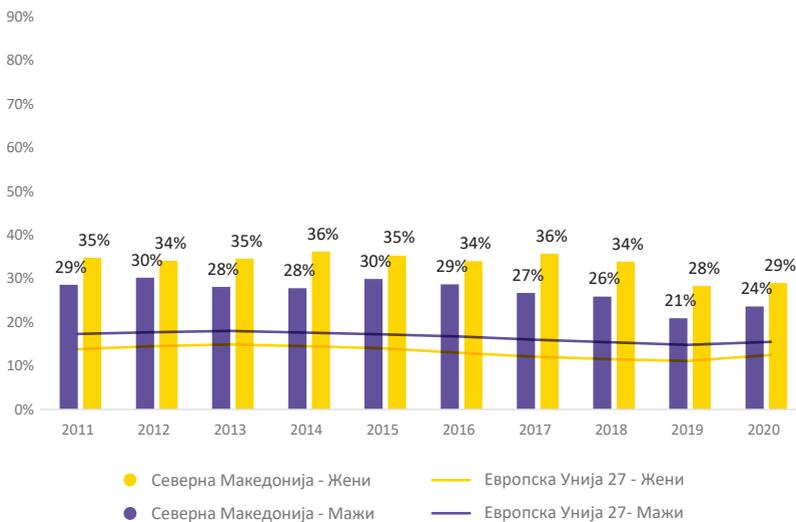
Образованието е важен ресурс на пазарот на трудот и она што може да загрижува е статистиката која упатува дека нашата земја има една од највисоките стапки на млади кои не се ниту вработени ниту во процес на образование, споредено со другите земји во Европа.

Графикон 9. Стапка на високо образование (популација од 15 до 64 години) (%)

Извор: Евростат, Анкета за работната сила.

Графикон 10. Млади кои не се ниту вработени ниту во процес на образование или обучување

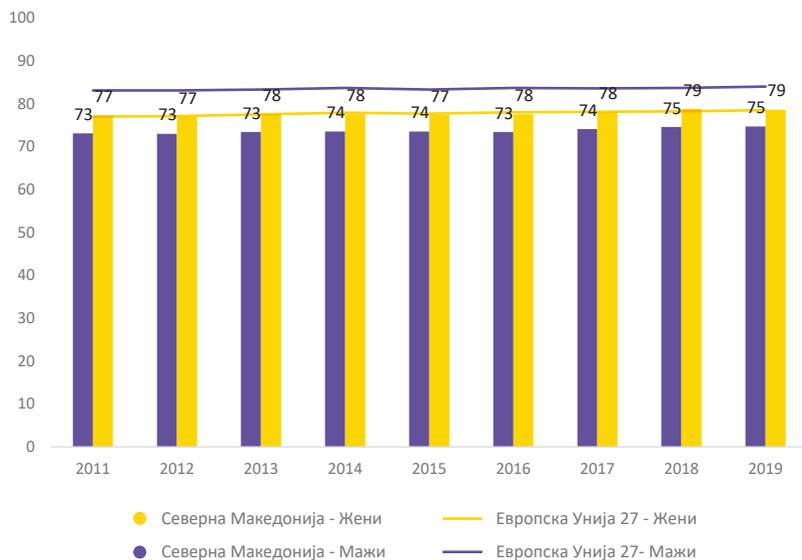

Извор: Евростат, Анкета за работната сила.

Еднакво здравје

Според официјалната статистика жените имаат подолг животен век од мажите. Во 2019 година очекуваниот просечен животен век кај жените е 79 години, додека кај мажите 75 години.

Графикон 11. Очекуван животен век

Извор: Евростат, Популација и социјални услови.

Родово-базираното насилство мора да престане

Државниот завод за статистика допрва треба да ја спроведе Анкетата за родово базирано насилство, што ќе даде увид во застапеноста на родово базираното насилство.

Според истражувањето на ОБСЕ, направено во 2018 година на национален примерок, повеќе од половина или 54% од жените во Северна Македонија доживеале некаков облик на насилство во текот на нивниот живот. Скоро секоја трета бил сексуално вознемирувана (30%), 14% доживеале физичко и/или сексуално насилство и секоја десетта доживеала демнење (7%). Најчесто искушено е психолошкото насилство од интимен партнер, и 44% од жените претрпиле ваков тип на насилство.¹⁰

Министерството за внатрешни работи меѓудругото, располага со податоци за бројот на мажи и жени кои биле жртви на кривични дела сторени во отежнати околности на семејно насилство. Иако од овие бројки не може да се заклучи колку често се случува семејното насилство (затоа што во најголем број од случаите, за жал останува непријавено), сепак индикативни се разликите кои упатуваат на родовата димензија, односно на фактот дека многу повеќе жени се изложени на семејно насилство.

Графикон 12. Кривични дела сторени во отежнати околности на семејно насилство

10 Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) (2019). Благосостојбата и безбедноста на жените -Истражување спроведено од ОБСЕ за насилството врз жените во Северна Македонија. https://www.osce.org/files/f/documents/5/4/424409_0.pdf

Податоци врз основа на барањата за Слобода на информации од Министерството за внатрешни работи. Кривичните дела поврзани со семејно насилство вклучуваат убиство, обид за убиство, телесни повреди, тешки телесни повреди, закани по безбедноста итн.

Од друга страна, препознавањето на родовата димензија на насилството подразбира и увид во статистиката која упатува дека многу мажи страдаат од насилството на други мажи, но и дека мажите почесто се жртви на самоубиство.

Графикон 13. Умрени од насилна смрт

Извор: Државен завод за статистика, Население

